

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

ЦЗЯН ДАНЬЯН

УДК: 153.42+153.134+780.7

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ У
СТУДЕНТІВ ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник
Завгородня Олена Василівна,
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, старший науковий співробітник лабораторії методології та теорії психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Гузенко Віра Анатоліївна,
Одеський національний політехнічний університет, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «25» квітня 2015 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «24» березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Бабчук О.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що в психологічній науці недостатньо вивченою залишається проблема розвитку мисленнєвих процесів та їх місце в структурі професійних здібностей, зокрема, у студентів творчих спеціальностей. Проблема творчості та розвитку інтелектуальних творчих здібностей у молоді - одна з актуальних у вікової та педагогічної психології.

Рішення даної проблеми може сприяти розвитку професійного мислення та загальної творчої обдарованості в процесі професіоналізації. Проблеми психології мислення, закономірності та механізми його розвитку в різних видах діяльності вивчалися: Г.О. Баллом, А.В. Брушлинським, В.В. Давидовим, В.М. Дружиніним, В.П. Зінченко, А.Б. Коваленко, Г.С. Костюком, Н.С. Лейтес, С.Д. Максименко, О.М. Матюшкіним, В.О. Моляко, М.М. Поддяковим, Н.І. Пов'якель, О.Я. Пономарьовим, С.Л. Рубінштейном, С.М. Симоненко, Р. Стернберг, М.Л. Смульсон, О.К. Тихомировим та іншими.

Важливим у цьому сенсі виступає вивчення візуального мислення, роль якого в розвитку творчої обдарованості та її різновидів є недостатньо дослідженою. Виходячи з того, що зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність впровадження нових ефективних технологій, які базуються на візуальних засобах кодування та передачі інформації, робить дослідження візуального мислення, його механізмів, а також пошук і розробку дієвих засобів його розвитку одним з важливих завдань сучасної психологічної науки.

Проведений теоретичний аналіз дав можливість розглянути поняття візуального мислення з різних точок зору, а також проаналізувати основні підходи до вивчення даної проблеми. У роботах таких психологів, як: Б.Г. Ананьєв, Л.Л. Гурова, Л.В. Занков, В.П. Зінченко, Т.В. Кудрявцев, В.О. Моляко, М.М. Поддяков, С.Л. Рубінштейн, І.С. Якиманська та інші було доведено, що наочні види мислення відіграють важливу роль при виконанні тих чи інших дій в процесі вирішення практичних та пізнавальних задач.

Проблемою візуального мислення у психологічній науці займалися: В. Адельсон, Р. Арнхейм, Дж. Андерсон, М. Вертгеймер, Н.Ю. Вергилес, Дж. Гібсон, Р. Грегори, А. Джонсен, С. Кослін, Д. Мецлер, А. Пайвіо, С. Род, Х. Саймон, М. Фарах, К. Хаймонд, С. Чипман, У. Чейз, Р. Шепард, М. Арієвич, Б.І. Беспалов, В.Д. Глезер, В.М. Гордон, Д.Н. Завалішина, В.П. Зінченко, О.Д. Логвиненко, В.М. Муніпов, В.В. Петухов, Ю.К. Стрелков, С.М. Симоненко та інші.

Виходячи з розглянутих досліджень, візуальне мислення визначається як один із засобів вирішення інтелектуальних завдань з опорою на внутрішні візуальні образи, а також як вид мислення, продуктом якого є породження нових образів і створення нових візуальних форм, які несуть певне змістовне навантаження та роблять значення видимим.

Візуальне мислення як специфічний вид розумової діяльності також визначається тим, що є найменш дослідженим з усіх інтелектуальних процесів у сучасній психологічній науці.

Вищенаведена аргументація зумовила вибір теми дисертаційного дослідження: «Особливості розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей».

Зв'язок з науковими планами, програмами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до наукової програми кафедри педагогічної та вікової психології «Формування креативної особистості майбутніх фахівців в контексті нових освітніх технологій», що входить до тематичного плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (номер державної реєстрації 0109U000191). Тема дисертації затверджена Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 6 від 26 грудня 2013 року) та заочною радою Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 25 лютого 2014 року). Автором досліджувалось візуальне мислення та особливості його розвитку у студентів творчих спеціальностей, а також розроблялися засоби його розвитку.

Метою нашого дослідження є вивчення психологічних особливостей розвитку візуального мислення протягом навчання у студентів різних творчих спеціальностей України та Китаю, таких як, музична, хореографічна, художньо-графічна, а також розробка та апробація ефективності тренінгу розвитку зазначеного виду мислення.

Відповідно до мети були визначені такі **задачі** дослідження:

1. Здійснити аналіз теоретико-методологічних основ вивчення візуального мислення та його місця в структурі професійних здібностей студентів творчих спеціальностей.

2. На підставі аналізу й узагальнення наявного в психолого-педагогічній літературі матеріалу з досліджуваної проблематики визначити роль візуального мислення в створенні творчого образу у студентів-художників, музикантів, хореографів.

3. Виявити особливості розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей в процесі професіоналізації (1-5 курсу навчання) України та Китаю.

4. Здійснити порівняльний аналіз розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей України та Китаю в процесі їх професіоналізації

5. Розробити й апробувати систему формуючих (тренінгових) вправ, спрямованих на розвиток візуального мислення студентів творчих спеціальностей.

Об'єкт дослідження – візуальне мислення та його розвиток у процесі творчої діяльності.

Предмет дослідження – розвиток механізмів візуального мислення в процесі учбово-професійної діяльності студентів творчих спеціальностей України і Китаю.

Теоретико-методологічними основами дослідження виступили: загальпсихологічні положення про розвиток особистості в процесі діяльності (Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, С. Л. Рубінштейн); фундаментальні дослідження проблеми здібностей та їхнього розвитку в діяльності (Г. С. Костюк, Н. С. Лейтес, К. К. Платонов, Б. М. Теплов, В. Д. Шадріков); загальнотеоретичні психологічні положення про творчість (Д. Б. Богоявленська, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко); загальнотеоретичні положення проблеми музикальних здібностей і музичної діяльності (Б. М. Теплов, К. В. Тарасова, Ю. О. Цагареллі, та інші); створення художніх здібностей (О. В. Завгородня, Т. А. Вовнянко, В. А. Гузенко); візуального мислення (В. П. Зінченко, В. М. Муніпов, С. М. Симоненко, Ю. К. Стрелков та інші).

Методи дослідження: теоретичні - аналіз, узагальнення й систематизація теоретичних підходів й емпіричних результатів, що є в наукових літературних джерелах; емпіричні - спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності; психодіагностичне тестування, у ході якого були використані наступні конкретні методики: для дослідження процесуальних характеристик візуального мислення - модифікований варіант методики П. Торренса, рішення завдань за методикою Л. Кінга; для дослідження операціональних компонентів візуального мислення - методика Прогресивних матриць Дж. Равена, методика Р. Амтхауера; для дослідження професійних здібностей - методика Дж. Гілфорда, метод експертних оцінок; розвивальні - тренінгові завдання для розвитку візуального мислення. Для обробки первинних даних ми використовували методи математичної статистики: визначення середнього арифметичного, кореляційний аналіз (за критерієм Спірмена). Для перевірки вірогідності різниці середніх значень по вибірках ми застосовували t-критерій Ст'юдента. Процедура обробки даних проводилася за допомогою програмного пакета SPSS v 13,0 for Windows. Інтерпретаційні методи: генетичний і структурний.

У проведенні дослідження брали участь 360 досліджуваних, з них: 150 студентів 1-5 курсів музично-педагогічного факультету (від 18 до 23 років музиканти та хореографи); 150 студентів 1-5 курсів художньографічного факультету, а також 60 студентів, які навчаються на музично-педагогічних факультетів в Китаї.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження:

вперше розкрито роль візуального мислення в структурі професійних здібностей студентів - художників, музикантів, хореографів; доведено, що візуальне мислення є вищим психічним пізнавальним процесом, що входить до складу інтелектуально-творчого компоненту спеціальних здібностей; візуальна креативність як механізм візуального мислення є також одним з механізмів розвитку творчих спеціальних здібностей, за допомогою останньої відбувається трансформація об'єкта, створення нового образу; виявлено відмінності в особливостях розвитку таких структурних складових візуального мислення, як: процесуальний та операціональний компоненти - у студентів: художників, хореографів і музикантів (вокалістів та піаністів)

протягом 1-5 курсів навчання; ці відмінності детерміновані змістом та специфікою професійної діяльності, яку освоюють в процесі навчання; розкрито особливості та закономірності розвитку означених складових візуального мислення у студентів творчих спеціальностей України та Китаю, визначено, що вони залежать від професійної специфіки творчої діяльності та національної культури і традицій; *встановлено* ефективність впливу тренінгових технологій на розвиток візуального мислення студентів творчих спеціальностей; *дістало подальшого розвитку*: уявлення щодо ролі візуального мислення у розвитку музикальних здібностей та художніх здібностей; уявлення про способи оптимізації розвитку творчо-інтелектуальної складової творчих здібностей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці та апробації психологічно обґрунтованого тренінгу, який сприяє розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей. На основі проведеного дослідження складено програму зі спецкурсу «Сучасні технології розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей».

Основні результати дослідження були впроваджені в межах навчальних курсів у процес професійної підготовки студентів Інституту психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт № 884 від 13.05.2014 року) та факультету Міжнародних освітніх програм Української інженерно-педагогічної академії (довідка № 104-04-54/1 від 14.05.2014 року). Розроблений тренінг з розвитку візуального мислення було впроваджено в навчально-виховний процес Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 231 від 19.05.2014 року).

Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечувалася всебічним аналізом різних психологічних концепцій і підходів до вивчення творчих здібностей у професійній діяльності в теоретичній частині; комплексом емпіричних методів, які відповідають меті й завданням, об'єкту й предмету дослідження, їх валідністю й надійністю, репрезентативністю вибірки; ідентичністю процедури дослідження для всіх членів вибірки; використаних математико-статистичних методів для обробки емпіричних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні процеси та творчість» (Одеса, 2011, 2012, 2014); XIII Міжнародній науковій психологічній конференції «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2012, 2013); I Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні проблеми сприймання» (Київ, 2010, 2014); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога» (Київ, 2010); на щорічних науково-практичних конференціях

професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (2010-2014р.), на засіданнях кафедри педагогічної та вікової психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (2010-2014 р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 5 публікаціях, 4 з яких надруковано у наукових фахових виданнях України та 1 у зарубіжному науковому виданні.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг тексту складає 228 сторінок, основний текст викладено на 199 сторінках. Робота містить 49 таблиць, 23 рисунки, 3 додатки на 12 сторінках. У списку використаної літератури 165 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичну та практичну значущість; наведено дані апробації результатів дослідження; публікації за темою дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** - «Теоретико-методологічні підходи до вивчення візуального мислення у студентів творчих спеціальностей» зроблений теоретико-методологічний аналіз досліджень проблеми візуального мислення як складової інтелектуально-творчого компонента професійних здібностей та особливостей його розвитку у творчій професійній діяльності в сучасній психологічній науці.

Професійна творча діяльність пред'являє різні вимоги до психічних та фізичних сил людини. Якщо існуюча система властивостей особистості (спеціальні здібності) відповідає цим вимогам, то людина здатна успішно і на високому рівні здійснювати діяльність. Для створення і формування спеціальних здібностей в першу чергу необхідна діяльність, що вимагає цих здібностей.

Спеціальні здібності розглядають як складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була б здатна до будь-якої конкретної діяльності, і властивостей, які виробляються тільки в процесі певним чином організованої діяльності (За Б.М.Тепловим) та допомагають досягти високих результатів у певній спеціальній галузі діяльності, наприклад, літературної, образотворчої, музичної, сценічної.

Здібності, вважав Б.М.Теплов, не можуть існувати інакше, як у постійному процесі розвитку. Як зазначає С. Л. Рубінштейн, між задатками і здібностями весь шлях розвитку особистості. Саме здібності до творчої діяльності характеризують людину, підкреслюють достоїнства і своєрідність її психіки. С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Б. Г. Ананьєв вказували, що спеціальні здібності стають творчими тільки завдяки тому, що в їх структурі виявляється і посилюється дія загальних здібностей. Таким чином, одним з

важливих в структурі професійних творчих здібностей є інтелектуально-творчий компонент.

На наш погляд, недостатньо вивченою є роль у творчих видах діяльності наочних видів мислення, зокрема, візуального мислення як самого складного його виду. Проблема візуального мислення та його розвитку в психології творчості досліджувалася в роботах С.М.Симоненко, Т.А.Вовнянко, О.М.Грек, О.В.Чебан, Хуан Ін та інших.

У мисленні існують два різних і в той же час взаємопов'язаних коди - вербальний і образний. Коди не заміщають один одного - вони виконують різні функції у вирішенні задач. Діяльність зазначених форм розумової діяльності (наочної та вербально-понятійної) і є основою розвитку інтелектуальної сфери суб'єкта професійної діяльності. У роботах таких психологів, як: Б.Г.Ананьєв, Л.Л.Гурова, Л.В.Занков, В.П.Зінченко, Т.В.Кудрявцев, В.О. Моляко, М.М. Поддяков, С.Л. Рубінштейн, І.С. Якиманська було доведено, що наочне мислення відіграє важливу роль при виконанні тих чи інших дій в процесі вирішення практичних та пізнавальних задач.

Результати досліджень дають підстави стверджувати, що наочне мислення має деяку особливість - образну логіку, логіку відносин, для якої характерне те, що схоплення наочної ситуації здійснюється симультанно (Л.Л.Гурова, М.С.Шехтер та інші) та розглядається як механізм інтуїції. В дослідженнях В.П.Зінченко, В.М.Муніпова, В.М.Гордон, розкривається, що сутністю візуального мислення є "маніпуляція елементами видимого світу, що породжує образ".

У нашому дослідженні ми спирались на стратегіально-семантичний підхід до вивчення візуального мислення (С.М. Симоненко). Виходячи з якого, означений вид наочного мислення є вищою пізнавальною діяльністю, що має культурно-історичну природу, розвивається та має індивідуальні особливості перебігу, які проявляються в індивідуальних візуально-мисленневих стратегіях розв'язання творчих завдань суб'єктом. Візуальне мислення розглядається як найбільш високий рівень розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності; продуктивний самостійний вид розумової діяльності, що має складну інтегральну структуру і відображає зв'язки і відносини об'єктивної реальності за допомогою різних форм візуального кодування на метавербальному рівні. Продуктом візуального мислення є образ-концепт, в якому інформація подається шляхом створення моделей, схем, образів-прототипів, образів – знаків та символів.

Наочність візуального мислення є компонентом реального творчого мислення, яке має відношення до сфери творення. Звідси поєднання наочності з креативністю, де за допомогою останньої відбувається перетворення об'єкта, створення нового образу. У цьому специфіка образу-концепту як продукту візуального мислення. Візуальний образ формується "шляхом подолання надлишкових і неадекватних варіантів", шляхом трансформації його структури та змісту.

Процесуальними характеристиками візуального мислення виступають: продуктивність, конструктивна активність, категоріальна гнучкість, візуальна оригінальність. До операціональних механізмів візуального мислення відносяться: здатність до візуального диференціювання елементів структури; встановлення візуальних аналогій; візуальний синтез, візуальний аналіз; здатність до узагальненого "бачення" відразу всієї трансформованої структури.

Візуально-мисленнєві образи виконують певні функції: пізнавальну, прогностичну, регулюючу, креативну та комунікативну. Основною функцією візуального мислення є креативна функція, яка відображена в емпіричних характеристиках образу-концепту. Необхідно відзначити, що саме поняття візуалізації (в нашому розумінні) передбачає певну креативність суб'єкта діяльності. Індивідуальна інтерпретація тих чи інших явищ, їх внутрішньої сутності в наочних образах є творчим процесом, процесом створення індивідуальної картини світу в наочних образах, в проектуванні, ідеї задумів, реалізації творчих стратегій.

Структуру візуальної креативності становлять наступні компоненти: продуктивність висунення візуальних гіпотез, візуальна оригінальність та семантична гнучкість (О.М.Грек). Серед індивідуальних критеріїв візуальної креативності як емпіричної характеристики візуального мислення автор виділяє: прояв і відображення індивідуального образу світу в новому креативному образі; прояв ставлення до дійсності в незвичайній формі; володіння необхідними візуально-мисленнєвими операціями для створення нового продукту; вміння взаємодіяти з навколишнім середовищем, самостійно ставити проблеми і знаходити їх вирішення за допомогою візуалізації. Індивідуальні показники візуальної креативності характеризують готовність до творчої професійної діяльності.

У другому розділі «Емпіричне дослідження особливостей розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей» представлені результати вивчення особливостей розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей. Метою емпіричного дослідження виступає виявлення особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів музичного (студенти-вокалісти, піаністи, хореографи) та художньо-графічного (студенти-художники) факультетів. Для досягнення поставленої мети нами були сформульовані наступні задачі:

1.Розробити загальну методикку дослідження особливостей розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей.

2.Вивчити особливості розвитку процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей.

3.Розкрити особливості розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів Китаю.

4.Виявити відмінності та подібності в особливостях розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів-музикантів України та Китаю.

5.Провести порівняльний аналіз особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів музичного та художньо-графічного факультетів.

Емпіричне дослідження особливостей розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей проводилося в три етапи. *На першому етапі* проаналізовано літературу з проблеми дослідження, визначено вибірку досліджуваних; підібрані методики дослідження; розроблена процедура емпіричного дослідження, проведене пілотажне дослідження з метою визначення репрезентативності базових методик; створений комплекс психодіагностичних методик, релевантних меті дослідження. *На другому етапі* було проведено діагностику особливостей розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей. Проведено кількісний (математико-статистичний) аналіз результатів, який спрямований на виявлення особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів музичного та художньо-графічного факультетів, і якісний аналіз специфіки розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей.

Третій етап включає виділення контрольної та експериментальної груп для проведення розвиваючого експерименту, а також розробку та апробацію тренінгу з розвитку візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей.

Встановлено особливості розвитку процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення у студентів-музикантів, студентів-хореографів та студентів-художників 1-5 курсів (див.рис.2.1.).

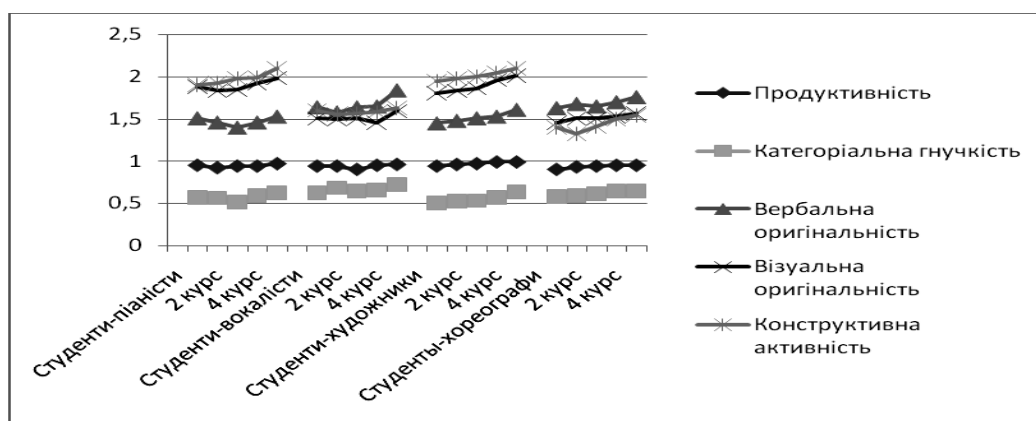

Рис. 1. Порівняльний аналіз розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей

У студентів-піаністів студентів-вокалістів протягом навчання відбувається нерівномірний розвиток процесуальних характеристик візуального мислення, а саме зниження рівня розвитку на 2-3 курсі та значне зростання показників на 4 курсі навчання (див. рис 2.1.).

Виявлено, що у студентів-піаністів та студентів-вокалістів китайської вибірки протягом навчання відбувається значне зростання таких процесуальних характеристик візуального мислення, як візуальна

оригінальність та конструктивна активність особливо яскраво виражений стрибок у підвищенні рівня розвитку вербальної та візуальної оригінальності на 4 курсі, а також незначне зростання таких показників як категоріальна гнучкість та продуктивність.

У *студентів-хореографів* протягом досліджуваного віку відбувається рівномірний розвиток таких *процесуальних характеристик* як продуктивність висунення візуальних гіпотез та категоріальної гнучкості, стрибкоподібне зростання спостерігається за показником візуальної оригінальності: поступове уповільнення зростання на 2-3 курсі та значне зростання на 4 курсі. За показниками вербальної оригінальності та конструктивної активності виявлено зниження рівня розвитку на 2-3 курсах і значне зростання на 3-4 курсах.

У *студентів-художників* протягом навчання у вузі відбувається рівномірний розвиток *процесуальних характеристик* та *операціональних компонентів* візуального мислення.

Аналіз розвитку *операціональних компонентів* у студентів творчих спеціальностей показав наступне (Див. Рис2.)

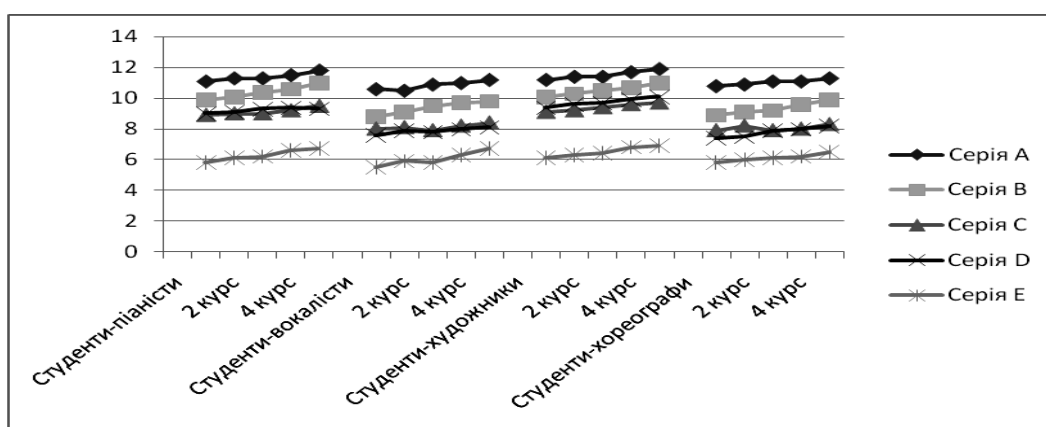

Рис. 2. Порівняльний аналіз розвитку операціональних компонентів візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей.

В результаті аналізу було виявлено, що у *студентів-п'яністів* і *студентів-вокалістів* відбувається розвиток *операціональної сфери* візуального мислення, а розподіл показників *операціональних компонентів* наступний: високий рівень розвитку спостерігається за показником здатності до диференціювання основних елементів графічної структури, середній рівень розвитку здатності до дії за аналогією, здатності до візуального аналізу і синтезу, нижче середнього рівень розвитку здатності до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних.

Виявлено, що у *студентів-музикантів китайської вибірки* з 2 по 4 курс навчання відбувається розширення аналітико-синтетичних можливостей *операціональної сфери* візуального мислення. Так, у *студентів-п'яністів та студентів-вокалістів китайської вибірки* високий рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури, вище середнього рівень розвитку здатності до дії за аналогією, здатності до

візуального синтезу та візуального аналізу, середній рівень розвитку здатності до складного багаторівневого аналізу та трансформації візуальних даних.

Аналіз *операціональних компонентів у студентів-художників* показав високий рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури, вище середнього рівень розвитку здатності до дії за аналогією, здатність до візуального аналізу та синтезу, середній рівень розвитку здатності до складного багаторівневого аналізу та трансформації візуального образу (див.рис.2.2.).

У *студентів-хореографів* 1-5 курсів високий рівень розвитку серед *операціональних компонентів* візуального мислення має здатність до диференціювання основних елементів графічної структури, середній рівень розвитку таких операцій візуального мислення, як здатність до дії за аналогією, здатність до візуального аналізу та синтезу, нижче середнього виявлено рівень розвитку здатності до складного багаторівневого аналізу та переробці візуальних даних.

У **третьому розділі «Психологічні особливості розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей»** проведено порівняльний аналіз особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей та визначено: відмінності в розподілі *процесуальних характеристик* візуального мислення у *студентів-музикантів*: за показником продуктивності висунення візуальних гіпотез *студенти-піаністи* та *студенти-вокалісти* мають високі оцінки (1 курс $X_{cp}=0,95$ та $X_{cp}=0,94$; 5 курс $X_{cp}=0,97$ та $X_{cp}=0,96$). У *студентів-піаністів* вище рівень розвитку візуальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,88$ та $X_{cp}=1,5$ ($t=3,9$); 5 курс $X_{cp}=1,98$ та $X_{cp}=1,59$ ($t=2,74$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та конструктивної активності (1 курс $X_{cp}=1,9$ та $X_{cp}=1,6$ ($t=5,02$); 5 курс $X_{cp}=2,1$ та $X_{cp}=1,63$ ($t=4,11$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), а у *студентів-вокалістів* вище рівень розвитку вербальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,51$ та $X_{cp}=1,64$ ($t=2,65$); 5 курс $X_{cp}=1,53$ та $X_{cp}=1,84$ ($t=2,93$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та категоріальної гнучкості (1 курс $X_{cp}=0,57$ та $X_{cp}=0,62$ ($t=5,04$); 5 курс $X_{cp}=0,62$ та $X_{cp}=0,72$ ($t=3,12$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$).

Порівняльний аналіз *процесуальних компонентів студентів-піаністів* і *студентів-хореографів* виявив, що у *студентів-піаністів* вище рівень розвитку таких *процесуальних характеристик*, як візуальна оригінальність (1 курс $X_{cp}=1,88$ та $X_{cp}=1,45$ ($t=5,06$); 5 курс $X_{cp}=1,98$ та $X_{cp}=1,56$ ($t=4,92$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та конструктивна активність (1 курс $X_{cp}=1,9$ та $X_{cp}=1,4$ ($t=3,63$); 5 курс $X_{cp}=2,1$ та $X_{cp}=1,54$ ($t=5,99$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), а у *студентів-хореографів* вище рівень розвитку вербальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,51$ та $X_{cp}=1,63$ ($t=3,86$); 5 курс $X_{cp}=1,53$ та $X_{cp}=1,76$ ($t=4,62$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та категоріальної гнучкості (1 курс $X_{cp}=0,57$ та $X_{cp}=0,58$ ($t=3,24$); 5 курс $X_{cp}=0,62$ та $X_{cp}=0,64$ ($t=5,01$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$).

Вивчено особливості розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у *студентів-піаністів* та *студентів-художників* і

виявлено, що в обох групах студентів переважають показники візуальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,88$ та $X_{cp}=1,80$; 5 курс $X_{cp}=1,98$ та $X_{cp}=2,01$) та конструктивної активності (1 курс $X_{cp}=1,9$ та $X_{cp}=1,95$; 5 курс $X_{cp}=2,1$ та $X_{cp}=2,1$), а також високий рівень розвитку продуктивності висунення візуальних гіпотез (1 курс $X_{cp}=0,95$ та $X_{cp}=0,94$; 5 курс $X_{cp}=0,97$ та $X_{cp}=0,99$).

Визначено, що у *студентів-вокалістів* та *студентів-хореографів* однаково високий рівень розвитку таких *процесуальних характеристик* візуального мислення як продуктивність висунення візуальних гіпотез (1 курс $X_{cp}=0,94$ та $X_{cp}=0,90$; 5 курс $X_{cp}=0,95$ та $X_{cp}=0,96$), вербальна оригінальність (1 курс $X_{cp}=1,64$ та $X_{cp}=1,63$; 5 курс $X_{cp}=1,84$ та $X_{cp}=1,76$) та категоріальна гнучкість (1 курс $X_{cp}=0,62$ та $X_{cp}=0,58$; 5 курс $X_{cp}=0,72$ та $X_{cp}=0,64$) і недостатній рівень розвитку візуальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,5$ та $X_{cp}=1,45$; 5 курс $X_{cp}=1,59$ та $X_{cp}=1,56$) та конструктивної активності (1 курс $X_{cp}=1,6$ та $X_{cp}=1,4$; 5 курс $X_{cp}=1,63$ та $X_{cp}=1,54$).

Виявлено, що у *студентів-вокалістів* вище рівень розвитку таких *процесуальних характеристик* як вербальна оригінальність (1 курс $X_{cp}=1,64$ та $X_{cp}=1,45$ ($t=3,00$); 5 курс $X_{cp}=1,84$ та $X_{cp}=1,61$ ($t=3,74$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та категоріальна гнучкість (1 курс $X_{cp}=0,62$ та $X_{cp}=0,50$ ($t=3,47$); 5 курс $X_{cp}=0,72$ та $X_{cp}=0,63$ ($t=5,05$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), а у *студентів-художників* вище рівень розвитку візуальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,5$ та $X_{cp}=1,8$ ($t=2,86$); 5 курс $X_{cp}=1,59$ та $X_{cp}=2,01$ ($t=4,05$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та конструктивної активності (1 курс $X_{cp}=1,6$ та $X_{cp}=1,95$ ($t=5,42$); 5 курс $X_{cp}=1,63$ та $X_{cp}=2,1$ ($t=2,71$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$).

Досліджено особливості розвитку *процесуальних характеристик* візуального мислення у *студентів-художників* та *студентів-хореографів* і виявлено, що рівень розвитку продуктивності висунення візуальних гіпотез в обох групах знаходиться на одному рівні розвитку (1 курс $X_{cp}=0,90$ та $X_{cp}=0,94$; 5 курс $X_{cp}=0,99$ та $X_{cp}=0,95$). Однак у *студентів-художників* вище рівень розвитку візуальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,8$ та $X_{cp}=1,45$ ($t=3,48$); 5 курс $X_{cp}=2,01$ та $X_{cp}=1,56$ ($t=4,77$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та конструктивної активності (1 курс $X_{cp}=1,95$ та $X_{cp}=1,4$ ($t=2,90$); 5 курс $X_{cp}=2,1$ та $X_{cp}=1,54$ ($t=4,77$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), а у *студентів-хореографів* вище рівень розвитку вербальної оригінальності (1 курс $X_{cp}=1,45$ та $X_{cp}=1,63$ ($t=2,44$); 5 курс $X_{cp}=1,61$ та $X_{cp}=1,76$ ($t=2,59$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та категоріальної гнучкості (1 курс $X_{cp}=0,50$ та $X_{cp}=0,58$ ($t=2,9$); 5 курс $X_{cp}=0,63$ та $X_{cp}=0,64$ ($t=3,19$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$).

Таким чином, порівняльний аналіз результатів дозволив виявити, що у *студентів-піаністів* та *студентів-художників* рівень розвитку таких показників як візуальна оригінальність та конструктивна активність вище, ніж у *студентів-вокалістів* та *студентів-хореографів*. У останніх рівень вище таких показників, як вербальна оригінальність та категоріальна гнучкість. Рівень розвитку продуктивності висунення візуальних гіпотез знаходиться на одному рівні.

Було проведено порівняльний аналіз особливостей розвитку *процесуальних характеристик* візуального мислення у *студентів-музикантів української та китайської вибірки* (див. рис.3.).

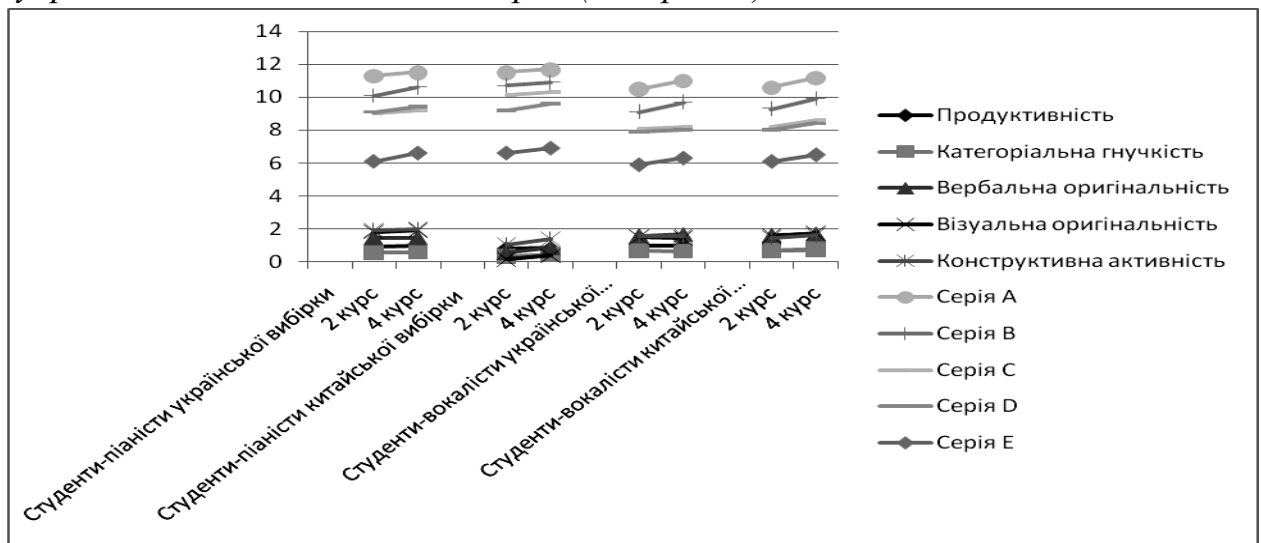

Рис. 3. Порівняльний аналіз розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів-музикантів української та китайської вибірки

Виявлено, що у *студентів-піаністів української та китайської вибірки* на одному рівні розвитку перебуває такий показник *процесуальних характеристик* як продуктивність висунення візуальних гіпотез (2 курс $X_{cp}=0,92$ та $X_{cp}=0,81$; 4 курс $X_{cp}=0,94$ та $X_{cp}=0,82$). У *студентів-піаністів української вибірки* рівень розвитку таких *процесуальних характеристик* візуального мислення як категоріальна гнучкість (2 курс $X_{cp}=0,56$ та $X_{cp}=0,33$ ($t=3,11$); 4 курс $X_{cp}=0,59$ та $X_{cp}=0,45$ ($t=2,95$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та вербальна оригінальність (2 курс $X_{cp}=1,46$ та $X_{cp}=0,54$ ($t=6,36$); 4 курс $X_{cp}=1,46$ та $X_{cp}=0,85$ ($t=5,06$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) вище, ніж у студентів-піаністів китайської вибірки.

Рівень розвитку таких показників як вербальна (2 курс $X_{cp}=1,60$ та $X_{cp}=1,58$ ($t=10,63$); 4 курс $X_{cp}=1,68$ та $X_{cp}=1,65$ ($t=10,80$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та візуальна оригінальність (2 курс $X_{cp}=1,55$ та $X_{cp}=1,49$ ($t=15,86$); 4 курс $X_{cp}=1,74$ та $X_{cp}=1,45$ ($t=9,19$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), конструктивна активність (2 курс $X_{cp}=1,55$ та $X_{cp}=1,28$ ($t=7,29$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$); 4 курс $X_{cp}=1,64$ та $X_{cp}=1,58$) вище у *студентів-вокалістів китайської вибірки*, ніж у *студентів-вокалістів української вибірки*.

Виявлено відмінності у рівні розвитку *операціональних компонентів* візуального мислення у студентів творчих спеціальностей. Так, у *студентів-піаністів та студентів-вокалістів* високий рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури (1 курс $X_{cp}=11,1$ та $X_{cp}=10,6$; 5 курс $X_{cp}=11,8$ та $X_{cp}=11,2$), середній рівень розвитку мають такі компоненти як здатність до візуального синтезу (1 курс $X_{cp}=8,9$ та $X_{cp}=8,0$; 5 курс $X_{cp}=9,5$ та $X_{cp}=8,4$) та візуального аналізу (1 курс $X_{cp}=9,0$ та $X_{cp}=7,6$; 5 курс $X_{cp}=9,32$ та $X_{cp}=8,1$). Однак, у *студентів-піаністів* вище рівень розвитку

здатності до дії за аналогією (1 курс $X_{cp}=9,9$ та $X_{cp}=8,8$ ($t=3,55$); 5 курс $X_{cp}=11,0$ та $X_{cp}=9,8$ ($t=4,07$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), ніж у *студентів-вокалістів*.

У *студентів-піаністів* рівень розвитку таких компонентів як здатність до дії за аналогією (1 курс $X_{cp}=9,9$ та $X_{cp}=8,9$ ($t=3,36$); 5 курс $X_{cp}=11,0$ та $X_{cp}=9,9$ ($t=2,24$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатність до візуального синтезу (1 курс $X_{cp}=8,9$ та $X_{cp}=7,9$ ($t=2,89$); 5 курс $X_{cp}=9,5$ та $X_{cp}=8,3$ ($t=4,96$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та аналізу (1 курс $X_{cp}=9,0$ та $X_{cp}=7,4$ ($t=5,09$); 5 курс $X_{cp}=9,32$ та $X_{cp}=8,2$ ($t=5,77$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатність до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних (1 курс $X_{cp}=5,8$ та $X_{cp}=5,7$ ($t=1,72$); 5 курс $X_{cp}=6,7$ та $X_{cp}=6,5$ ($t=3,65$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), наочно-дієва складова візуально-мисленнєвих здібностей вище, ніж у *студентів-хореографів*.

У *студентів-піаністів* та *студентів-художників* виявлено, що значущих відмінностей у рівні розвитку *операціонального компоненту* візуального мислення не виявлено. Але, рівень розвитку наочно-дієвої складової візуально-мисленнєвих здібностей вище у студентів-художників, ніж у студентів-піаністів, що спостерігається на 3-5 курсах.

У *студентів-вокалістів* та *студентів-хореографів* такі *операціональні компоненти* візуального мислення як здатність до дії за аналогією (1 курс $X_{cp}=8,8$ та $X_{cp}=8,9$; 5 курс $X_{cp}=9,8$ та $X_{cp}=9,9$), здатність до візуального синтезу (1 курс $X_{cp}=8,0$ та $X_{cp}=7,9$; 5 курс $X_{cp}=8,4$ та $X_{cp}=8,3$) та аналізу (1 курс $X_{cp}=7,6$ та $X_{cp}=7,4$; 5 курс $X_{cp}=8,1$ та $X_{cp}=8,2$), здатність до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних (1 курс $X_{cp}=5,5$ та $X_{cp}=5,8$; 5 курс $X_{cp}=6,7$ та $X_{cp}=6,5$), наочно-дієва складова візуально-мисленнєвих здібностей мають однаковий рівень розвитку.

Рівень розвитку таких *операціональних компонентів* як здатність до дії за аналогією (1 курс $X_{cp}=10,1$ та $X_{cp}=8,8$ ($t=2,96$); 5 курс $X_{cp}=11,0$ та $X_{cp}=9,8$ ($t=2,83$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), конструкторські практичні здібності та аналітико-синтетична діяльність, здатність до складного багаторівневого аналізу переробки візуальних даних (1 курс $X_{cp}=6,1$ та $X_{cp}=5,5$ ($t=2,80$); 5 курс $X_{cp}=6,9$ та $X_{cp}=6,7$ ($t=2,59$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) вище у *студентів-художників*, ніж у *студентів-вокалістів*.

У *студентів-художників* та *студентів-хореографів* однаково високий рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури (1 курс $X_{cp}=11,2$ та $X_{cp}=10,8$; 5 курс $X_{cp}=11,9$ та $X_{cp}=11,3$) та здатності до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних (1 курс $X_{cp}=6,1$ та $X_{cp}=5,8$; 5 курс $X_{cp}=6,9$ та $X_{cp}=6,5$). Проте, у студентів-художників вище рівень розвитку здатності до дії за аналогією та аналітико-синтетичної діяльності (1 курс $X_{cp}=10,1$ та $X_{cp}=8,9$ ($t=2,25$); 5 курс $X_{cp}=11,0$ та $X_{cp}=9,9$ ($t=3,24$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), ніж у студентів-хореографів.

Виявлено, що у *студентів-піаністів української та китайської вибірки* рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури знаходиться на одному рівні розвитку (див.рис.3.).

Рівень розвитку здатності до дії за аналогією (2 курс $X_{cp}=10,7$ та $X_{cp}=10,1$ ($t=2,49$); 4 курс $X_{cp}=10,9$ та $X_{cp}=10,6$ ($t=2,45$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатності до візуального синтезу (2 курс $X_{cp}=10,1$ та $X_{cp}=9,0$ ($t=2,32$); 4 курс

$X_{cp}=10,3$ та $X_{cp}=9,2$ ($t=2,38$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та візуального аналізу (2 курс $X_{cp}=9,2$ та $X_{cp}=9,1$ ($t=3,51$); 4 курс $X_{cp}=9,6$ та $X_{cp}=9,4$ ($t=2,99$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатності до складного багаторівневого аналізу та трансформації візуальних даних (2 курс $X_{cp}=6,6$ та $X_{cp}=6,1$ ($t=2,05$); 4 курс $X_{cp}=6,9$ та $X_{cp}=6,6$ ($t=2,99$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) вище у студентів-піаністів китайської вибірки, ніж у студентів-піаністів української вибірки.

У студентів-вокалістів китайської вибірки рівень розвитку здатності до дії за аналогією (2 курс $X_{cp}=9,3$ та $X_{cp}=9,1$ ($t=2,15$); 4 курс $X_{cp}=9,9$ та $X_{cp}=9,7$ ($t=2,38$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатності до візуального аналізу (2 курс $X_{cp}=8,0$ та $X_{cp}=7,9$ ($t=2,21$); 4 курс $X_{cp}=8,4$ та $X_{cp}=8,0$ ($t=2,56$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) та синтезу (2 курс $X_{cp}=8,2$ та $X_{cp}=8,1$ ($t=1,98$); 4 курс $X_{cp}=8,6$ та $X_{cp}=8,2$ ($t=3,25$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$), здатності до складного багаторівневого аналізу та трансформації візуальних даних (2 курс $X_{cp}=6,1$ та $X_{cp}=5,9$ ($t=2,25$); 4 курс $X_{cp}=6,5$ та $X_{cp}=6,3$ ($t=3,79$ при $t_{кр}=2,13$, $p<0,05$) вище, ніж у студентів-вокалістів української вибірки.

Доведено, що протягом усього періоду професійного навчання відбувається розвиток *процесуальних характеристик та операціональних компонентів* візуального мислення у студентів творчих спеціальностей, але воно має свої особливості. Так, у студентів-музикантів української вибірки розвиток *процесуальних характеристик та операціональних компонентів* візуального мислення має тенденцію до зниження на 2-3 курсі, та якісне зростання спостерігається на 4 курсі. У студентів-музикантів китайської вибірки виявлено, що протягом навчання відбувається поступово-рівномірний розвиток *процесуальних характеристик та операціональної сфери* візуального мислення.

У студентів-художників виявлено рівномірний розвиток *процесуальних та операціональних компонентів* візуального мислення протягом досліджуваного періоду. А у студентів-хореографів розвиток структурних компонентів візуального мислення стрибкоподібний – повільне зростання до 3 курсу та значний стрибок на 4 курсі навчання.

Розроблено психологічний тренінг з розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей, спрямований на: а) розвиток процесуальних характеристик візуального мислення; б) розвиток операціональних компонентів візуального мислення; в) розвиток інтелектуально-творчих здібностей. Тренінгові заняття засновані на використанні дивергентних задач. Тренінг з розвитку візуального мислення складається з 12 занять, послідовність яких побудована за принципом системності в пред'явленні матеріалу та правил організації розвиваючого тренінгу.

Проведена порівняльна діагностика особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів експериментальної групи до та після тренінгу. Встановлено статистично значущі якісні та кількісні зміни в показниках операціональних компонентів візуального мислення у студентів експериментальної групи після проведення тренінгу з розвитку візуального мислення у студентів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та емпіричне вирішення проблеми розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей. Розробка цієї проблеми передбачала уточнення поняття «візуальне мислення», «спеціальні здібності», «виконавський образ», «інтелектуально-творчі здібності», «візуальна креативність» та їх структурних компонентів; дослідження психологічних особливостей розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей України та Китаю на протязі 1-5 курсів навчання, їх порівняльний аналіз; розробку й апробацію системи розвивальних (тренінгових) вправ, спрямованих на розвиток візуального мислення студентів творчих факультетів.

1. Виявлено, що творчі здібності є основою розвитку виконавської майстерності в різних видах творчої діяльності. Інтелектуально-творчий компонент є домінуючим у структурі спеціальних здібностей. До його структури входять: інтелектуальна, емоційно-естетична та творча складова, які виконують функцію емоційно-вольової та інтелектуальної регуляції творчої діяльності. Визначено, що візуальне мислення є одним з вищих психічних пізнавальних процесів, який входить до складу інтелектуально-творчого компонента спеціальних здібностей.

2. З'ясовано, що візуальне мислення виконує функцію інтелектуального програмування, побудови способів створення виконавського образу як образу-концепту та контролю над його створенням. Візуальна креативність як процесуальний механізм візуального мислення є одним з механізмів розвитку творчих спеціальних здібностей, за допомогою останньої відбувається трансформація об'єкта, створення нового образу. Індивідуальні показники візуальної креативності характеризують рівень готовності до творчої професійної діяльності.

Таким чином, візуальне мислення в творчій професійній діяльності - це процес створення і трансформації виконавського образу як індивідуального способу представлення образу-концепту, опосередкованого образом світу суб'єкта творчої діяльності.

3. Доведено, що різні види творчої діяльності сприяють розвитку візуального мислення, його процесуальних, змістових та операціональних компонентів. Особливості розвитку вказаних складових візуального мислення у студентів різних творчих спеціальностей залежать від професійної специфіки спеціальностей, якими вони оволодівають в процесі навчання.

4. Проведено порівняльний аналіз особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей та виявлено, що у студентів-піаністів та студентів-художників рівень розвитку таких показників, як: візуальна оригінальність та конструктивна активність вище, ніж у студентів-вокалістів та студентів-хореографів. У останніх вище рівень таких показників, як: вербальна оригінальність та категоріальна гнучкість. У студентів творчих спеціальностей рівень розвитку продуктивності висунення візуальних гіпотез знаходиться на одному рівні.

5. Доведено, що особливостями розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів-музикантів української та китайської вибірки є те, що у зазначених студентів-піаністів на одному рівні розвитку перебуває такий показник процесуальних характеристик, як: продуктивність висунення візуальних гіпотез. У студентів-піаністів української вибірки рівень розвитку таких процесуальних характеристик візуального мислення, як категоріальна гнучкість та вербальна оригінальність вище, ніж у студентів-піаністів китайської вибірки. Рівень розвитку таких показників, як вербальна та візуальна оригінальність, конструктивна активність вище у студентів-вокалістів китайської вибірки, ніж у студентів-вокалістів української вибірки.

6. Виявлено відмінності у рівні розвитку операціональних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей. У студентів-піаністів та студентів-художників значущих відмінностей у рівні розвитку операціональних компонентів візуального мислення не виявлено, але, рівень розвитку наочно-дієвої складової вище у студентів-художників, ніж у студентів-піаністів, що спостерігається на 3-5 курсах.

У студентів-вокалістів та студентів-хореографів такі операціональні компоненти візуального мислення, як здатність до дії за аналогією, здатність до візуального синтезу та аналізу, здатність до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних, наочно-дієвий компонент мають однаковий рівень розвитку.

Рівень розвитку таких операціональних компонентів, як здатність до дії за аналогією, наочно-дієвий компонент та аналітико-синтетична діяльність, здатність до складного багаторівневого аналізу переробки візуальних даних вище у студентів-художників, ніж у студентів-вокалістів.

У студентів-художників та студентів-хореографів однаково високий рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури та здатності до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуальних даних. Необхідно відзначити, що у студентів-художників вище рівень розвитку здатності до дії за аналогією та аналітико-синтетичної діяльності, ніж у студентів-хореографів.

7. Виявлено, що у студентів-піаністів української та китайської вибірки рівень розвитку здатності до диференціювання основних елементів графічної структури знаходиться на одному рівні розвитку. Рівень розвитку здатності до дії за аналогією, здатності до візуального синтезу та візуального аналізу, здатності до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуального образу вище у студентів-піаністів китайської вибірки, ніж у студентів-піаністів української вибірки.

У студентів-вокалістів китайської вибірки рівень розвитку здатності до дії за аналогією, здатності до візуального аналізу і синтезу, здатності до складного багаторівневого аналізу і трансформації візуального образу вище, ніж у студентів-вокалістів української вибірки.

8. Доведено, що протягом всього процесу навчання відбувається розвиток процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей, але воно має свої

особливості. Так, у студентів-музикантів розвиток процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення має тенденцію до зниження на 2-3 курсі, і якісне зростання спостерігається на 4 і 5 курсі. У студентів-художників виявлено рівномірний розвиток процесуальних та операціональних компонентів візуального мислення протягом досліджуваного віку. У студентів-хореографів, навпаки, розвиток структурних компонентів візуального мислення стрибкоподібний – повільне зростання до 3 курсу і значний стрибок на 4 та 5 курсі навчання. У студентів-музикантів китайської вибірки виявлено, що протягом навчання відбувається рівномірний розвиток процесуальних характеристик та операціональної сфери візуального мислення.

9. Розроблено психологічний тренінг з розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей, спрямований на: а) розвиток процесуальних характеристик візуального мислення; б) розвиток операціональних компонентів візуального мислення; в) розвиток інтелектуально-творчих здібностей. Принципами побудови комплексу завдань даного тренінгу є: а) принципи стратегіально-діяльнісного підходу; б) принципи стратегіально-семантичного підходу до дослідження розумової діяльності; принципи активізації візуальної креативності. Тренінг з розвитку візуального мислення складається з 12 занять, послідовність яких побудована за принципом системності в пред'явленні матеріалу та правил організації розвиваючого тренінгу.

10. Проведена порівняльна діагностика особливостей розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів експериментальної групи до та після тренінгу і виявлено, що відбулися статистично значущі зміни в оцінках показників процесуальних характеристик візуального мислення, а саме, зростання показника продуктивності висунення візуальних гіпотез, візуальної оригінальності, категоріальної гнучкості та конструктивної активності. Встановлено якісні та кількісні зміни в показниках операціональних компонентів візуального мислення у студентів експериментальної групи після проведення тренінгу, що підтверджує положення про його ефективність.

Перспективним для подальшого дослідження є поглиблене дослідження взаємозв'язку структурних компонентів візуального мислення зі структурними компонентами творчих професійних здібностей, з метою вивчення механізмів індивідуальних стратегій створення образу-концепту в різних галузях творчої діяльності.

Основні положення та результати дослідження відображені в таких публікаціях:

1. Цзян Даньян. Психологические особенности развития операциональных компонентов визуального мышления у студентов-художников и студентов-хореографов / Даньян Цзян // Наука і освіта. – 2011. – № 9. – С.73–78.

2. Цзян Даньян. Сравнительный анализ особенностей развития процессуальных характеристик визуального мышления у студентов-

художників и студентів-хореографів / Даньян Цзян // Наука і освіта. – 2012. – № 10. – С. 230–235.

3. Цзян Даньян. Сравнительный анализ развития структурных компонентов визуального мышления у украинских и китайских студентов-пианистов / Даньян Цзян // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2013. – Т.ХІІ. – Психологія творчості. – Випуск 18. – С. 251–259.

4. Цзян Даньян. Особенности развития структурных компонентов визуального мышления у украинских и китайских студентов-вокалистов: сравнительный анализ / Даньян Цзян // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1095 : Сер. «Психологія». – Вип. 53. – С. 84–90.

5. Цзян Даньян. Психологические особенности развития визуального мышления у студентов музыкальных факультетов Украины и Китая / С.М.Симоненко, Даньян Цзян // Revista. Psihologie. Pedagogie specială. Asistență Socială. – Nr.3(36)/2014. – С.67-76

АНОТАЦІЇ

Цзян Даньян. Особливості розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Одеса, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню психологічних особливостей розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей: художників, музикантів, хореографів. В роботі уточнено поняття «візуальне мислення», яке є вищим психічним пізнавальним процесом, що входить до складу інтелектуально-творчого компоненту творчих спеціальних здібностей та виконує функцію інтелектуального програмування, побудови способів, творчих стратегій творення виконавського образу як образу-концепту. Візуальна креативність як процесуальний механізм візуального мислення є одним з механізмів розвитку творчих спеціальних здібностей, за допомогою останньої відбувається трансформація об'єкта, створення нового образу. Індивідуальні показники візуальної креативності характеризують готовність до творчої професійної діяльності.

Досліджено особливості розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів творчих спеціальностей. Емпірично встановлено відмінності у розвитку процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення у студентів-художників, музикантів, хореографів на протязі всього періоду професіоналізації.

Розроблено та апробовано тренінг з розвитку візуального мислення у студентів творчих факультетів, який ґрунтується на психологічних принципах стратегіально-діяльнісного підходу, стратегіально-семантичного підходу,

принципах активізації візуальної креативності, встановлено ефективність його використання.

Ключові слова: візуальне мислення, інтелектуально-творчі здібності, спеціальні здібності, виконавський образ, образ-концепт, розвиток, студенти – художники, музиканти, хореографи, тренінг.

Цзян Даньян. Особенности развития визуального мышления у студентов творческих специальностей – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Пивдэнноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского», Одесса, 2015.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей развития визуального мышления у студентов творческих специальностей (художников, музыкантов, хореографов). Проведен теоретико-методологический анализ различных подходов к изучению творческой деятельности и специальных способностей в современной психологической науке, в результате которого были выделены структурные компоненты творческих специальных способностей, среди которых выделяют интеллектуально-творческий компонент, в состав которого входит визуальное мышление. Уточнено понятие «визуальное мышление» в рамках стратегияльно-семантического подхода к изучению визуального мышления.

Визуальное мышление рассматривается как продуктивный познавательный процесс, направленный на создание и трансформацию исполнительского образа как индивидуального способа представления образа-концепта, опосредованного образом мира субъекта творческой деятельности. Визуальная креативность как процессуальный механизм визуального мышления является одним из механизмов развития творческих специальных способностей, с помощью которой возможна трансформация об'єкта, создание нового образа-концепта. Индивидуальные показатели визуальной креативности характеризуют готовность к творческой профессиональной деятельности.

Эмпирическое исследование позволило выявить особенности развития визуального мышления у студентов музыкантов, художников и хореографов Украины и Китая. Установлено, что существуют различия в развитии визуального мышления у студентов разных творческих специальностей, особенно это представлено в показателях его операциональных, содержательных и процессуальных компонентов. Эти различия обусловлены особенностями и содержанием той или иной профессиональной деятельности.

Разработан и апробирован тренинг развития визуального мышления у студентов, который основывается на принципах стратегияльно-деятельностного подхода, стратегияльно-семантического подхода, принципах активизации визуальной креативности в психологической науке.

Ключевые слова: визуальное мышление, интеллектуально-творческие способности, специальные способности, исполнительский образ, образ-концепт, развитие, студенты - художники, музыканты, хореографы, тренинг.

Jiang Danyan. Peculiarities of developing visual thinking of students of creative specialties - Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of psychological sciences, specialty 19.00.07. - Pedagogical and Age Psychology. – State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy", Odesa, 2015.

The dissertation is dedicated to the study of psychological characteristics of developing visual thinking of students majoring in creative specialties, i.e. artists, musicians and choreographers. The author specifies the concept "visual thinking", which is the highest psychic cognitive process that is a part of the intellectual and creative component of creative special abilities, and performs the function of intellectual programming, constructing methods and creative strategies of building a performing image as an image-concept. Visual creativity as a procedural mechanism of visual thinking is a mechanism of developing creative special abilities; via the latter there take place transformation of an object and creation of a new image. Individual indicators of visual creativity characterize readiness for creative profession.

There have been investigated some peculiarities of developing structural components of visual thinking of students majoring in creative specialties. The author has empirically stated some differences in development of procedural characteristics and operational components of visual thinking of future artists, musicians, choreographers throughout all the period of professionalization.

There has been developed and approved a training aimed at developing visual thinking of students of creative faculties, the former based on psychological principles of the strategic and activity-oriented approach, strategic and semantic approach, principles of activation of visual creativity. The author has stated the efficacy of its use.

Keywords: visual thinking, intellectual and creative abilities, special abilities, performing image, image-concept, development, future artists, musicians, choreographers, training.